

PROFESSIONAL SPORTDA ETIK BARQARORLIK

Xushvaqto'v Z.R.

O'zDJTSU., O'qituvchi.

Jahongirov B.B.

O'zDJTSU., Professor v.b.

Abdikadirova N.S.

O'zDJTSU., Dotsent v.b.

Nurullayeva Dj.S.

O'zDJTSU., Dotsent v.b.

Mirdjamolova N.Z.

O'zDJTSU., Katta o'qituvchi.

Kazoqov R.T.

O'zDJTSU., Katta o'qituvchi.

A'zamova M.G.

O'zDJTSU., O'qituvchi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15676845>

Annotatsiya. Mazkur maqolada sport etikasi tushunchasi, uning shakllanishi va zamonaviy sportda tutgan o'rni tahlil qilinadi. Sportda adolat, halollik, raqibga hurmat, o'zini tutish madaniyati kabi etik qadriyatlarining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, professional sportchilarning, murabbiylar va sport muassasalarining axloqiy mas'uliyati, dopingdan foydalanish, korruptsiya va zo'ravonlik holatlariga qarshi kurashish zarurati ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan. Maqolada sport etikasi nafaqat sportchilar, balki butun jamiyatning madaniy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida ko'rsatilgan. Muallif sport etikasi masalalarini yoritishda xorijiy tajribalar va xalqaro sport tashkilotlarining me'yoriy hujjatlariga ham murojaat qiladi.

Kalit so'zlar: Sport etikasi, axloqiy mas'uliyat, halollik, raqibga hurmat, doping, sportdagi korruptsiya, etik kodeks, sport madaniyati, sportda adolat, yoshlar tarbiyasi.

Kirish.

Sport etikasi – bu sport faoliyatida amal qilinadigan axloqiy qoidalar, tamoyillar va me'yorlar majmuasidir [1]. Sport etikasi sportchilarning, murabbiylarning, hakamlarning va hatto tomoshabinlarning xatti-harakatlariga ta'sir qiladi. Uning asosiy maqsadi – sportda sog'lom raqobat, adolatli kurash, o'zaro hurmat va halollik muhitini shakllantirishdir. Sport etikasining bosh tamoyillari quyidagilardan iborat: halollik, ya'ni raqibni aldamaslik, dopingdan voz kechish va me'yorlarga amal qilish; adolat, ya'ni har bir sportchiga teng imkoniyatlar yaratish va hakamlikda xolislikni saqlash; hurmat, ya'ni raqib, hakam va tomoshabinlarga nisbatan odob doirasida muomala qilish; mas'uliyat, ya'ni o'z harakati va qarorlari uchun axloqiy javobgarlikni his qilish; va nihoyat, do'stlik va birdamlik, ya'ni sport orqali xalqlar o'rtasida totuvlik va hamkorlikni mustahkamlash. Sport etikasi, shuningdek, sportda zo'ravonlik, tajovuzkorlik, kamsitish, irqchilik va boshqa salbiy holatlarga qarshi kurashadi. U sportni nafaqat jismoniy kuch namoyon etiladigan maydon, balki axloqiy qadriyatlar mujassam bo'lgan soha sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Sportning ijtimoiy funksiyalari esa sportning jamiyatdagi ko'p qirrali ahamiyatini ochib beradi. Avvalo, sport tarbiyaviy vosita sifatida insonda iroda, sabr, intizom, fidoyilik, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Ayniqsa, yoshlar orasida sport ularni zararli odatlardan – giyohvandlik, spirtli ichimliklar, jinoyatchilikdan himoya qilib, maqsad sari intilish, sog'lom muhitda yashashga undaydi. Sportning yana bir muhim vazifasi – sog'liqni mustahkamlashdir. Jismoniy mashg'ulotlar yurak-qon tomir tizimi, mushak va asab tizimini mustahkamlaydi, stressdan holi bo'lishga yordam beradi va immunitetni oshiradi. Sport ommaviylashgani sari sog'lom turmush tarzi jamiyatda keng yoyiladi.

Shuningdek, sport madaniy va ma'naviy birlikni ta'minlovchi vosita hamdir. Har bir xalq o'zining milliy sport turlariga ega bo'lib, ular orqali madaniy merosni saqlaydi va rivojlantiradi.

Masalan, o'zbek xalqining kurash, kopkari, uloq kabi sport turlari xalq hayot tarzining ajralmas qismidir. Sport jamiyatda ijtimoiy integratsiya – ya'ni har xil ijtimoiy guruhlar, millatlar, irqalar o'rtasida birdamlikni kuchaytirish vositasi sifatida ham ahamiyatli. U nafaqat sog'lomlar, balki nogironlar, ayollar, turli yoshdagi insonlar uchun ham ijtimoiy imkoniyatlar maydonini ochadi[2].

Bundan tashqari, sport aholining bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish, dam olish va hordiq chiqarish imkonini yaratadi. Ayniqsa, sport to'garaklari, ommaviy yugurishlar, futbol maydonchalari, sport zallari yoshlarning bo'sh vaqtini sermazmun tashkil etishga xizmat qiladi.

Sport orqali milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'usi ham shakllanadi. Xalqaro musobaqalarda yurtimiz vakillarining erishgan yutuqlari orqali xalqda o'ziga bo'lgan ishonch, iftixor hissi paydo bo'ladi. Shu orqali sport mamlakat obro'sini yuksaltiradi, bayrog'ini dunyo maydonlarida baland ko'taradi.

Sport inson hayotida katta ijtimoiy, jismoniy va ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan faoliyat turi bo'lib, uning asosida nafaqat jismoniy kuch, balki axloqiy me'yorlar, etik qadriyatlar va insonlar o'rtasidagi munosabatlar yotadi. Aynan shu jihatlar sportni nafaqat musobaqa yoki mashg'ulotlar yig'indisi, balki keng ijtimoiy va madaniy hodisa sifatida talqin qilishga asos bo'ladi. Sportdagi axloqiy mezonlar va ularni ifodalovchi etik qoidalar esa "sport etikasi" tushunchasida mujassam topgan. Sport etikasi sportchilarning, murabbiylarning, hakamlarning va boshqa ishtirokchilarning o'zaro munosabatini tartibga soluvchi axloqiy tamoyillar tizimidir.

Bu tizim sportda halollik, adolat, hurmat, intizom va mas'uliyat kabi fazilatlarni saqlab qolishga xizmat qiladi.

Sport etikasida axloqning tuzilishi bir necha asosiy tarkibiy qismlardan iborat. Birinchi navbatda, bu – axloqiy qadriyatlardir[3]. Ular sportchining ichki e'tiqodini shakllantirib, halollik, iroda, fidoyilik, adolat, jamoaviylik kabi tushunchalar asosida rivojlanadi. Ikkinchidan, axloqiy me'yorlar mavjud bo'lib, ular sportda qanday xatti-harakatlar to'g'ri, qaysilari esa noto'g'ri ekanini belgilaydi. Masalan, sportda dopingdan foydalanmaslik, raqibga hurmat bilan munosabatda bo'lish, hakam qarorlarini qabul qilish axloqiy me'yorlar jumlasiga kiradi.

Uchinchidan, sport etikasi doirasida axloqiy tamoyillar ham mavjud bo'lib, ular orqali sport faoliyatining umumiy yo'nalishi belgilanadi. "Toza o'yin", "xolis baholash", "sportiylik ruhini saqlash" kabi tushunchalar tamoyillar sifatida harakatlarni yo'naltiradi. To'rtinchidan, axloqiy ong sportchining o'z xatti-harakatlarini anglab baholay olish qobiliyatini bildiradi.

Sportchi o'z harakatining oqibatini oldindan his qilishi, bu harakat axloqiy me'yorlarga mos yoki zidligini tushunishi lozim. Beshinchidan, sportda axloqiy fazilatlar – ya'ni shaxsiy sifatlar muhim o'rin tutadi. Masalan, sabr-toqat, irodalilik, halollik, mehnatsevarlik kabi fazilatlar sportchining ijtimoiy va axloqiy kamolotini ta'minlaydi.

Sportdagi axloqiy munosabatlar esa sport faoliyati jarayonida yuzaga keladigan insonlararo munosabatlarning ma'naviy-axloqiy jihatdan tartibga solingan shaklidir. Bu munosabatlar bir nechta yo'nalishlarda tasniflanadi. Birinchi yo'nalish – sportchi va sportchi o'rtasidagi axloqiy munosabatlardir. Ular raqobatga asoslangan bo'lsa-da, bu raqobat halollik, adolat va hurmat asosida olib borilishi kerak. Sportchilar bir-biriga nisbatan tajovuzkorlik qilmasligi, g'alabaga erishish uchun nohalol vositalardan foydalanmasligi lozim. Ikkinchi yo'nalish – sportchi va murabbiy o'rtasidagi munosabatlar bo'lib, ular o'zaro ishonch, sadoqat va hurmat asosida shakllanadi. Murabbiy nafaqat jismoniy tayyorgarlik, balki axloqiy tarbiya beruvchi shaxs hamdir.

Sportchi esa murabbiyning ko'rsatmalariga amal qilishi, intizomli bo'lishi va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi kerak. Uchinchi yo'nalish – sportchi va hakam o'rtasidagi axloqiy munosabatdir. Bu munosabatlarda sportchi hakam qarorlariga hurmat bilan yondashishi, tartibni buzmasligi, shuningdek, hakam esa o'z navbatida adolatli, xolis va betaraf bo'lishi zarur.

To'rtinchi yo'nalish – murabbiy va hakam o'rtasidagi munosabatlar bo'lib, ular o'zaro hurmat, madaniyatli muloqot va nizomlarga amal qilish asosida yuritilishi kerak. Beshinchi yo'nalish – sportchi va tomoshabinlar o'rtasidagi munosabatlardir. Sportchi o'zining xatti-harakati, madaniyati va sportiyligi bilan tomoshabinlarga ijobiy namuna bo'lishi lozim, tomoshabinlar esa sportchini hurmat bilan kuzatishi, etik me'yorlarga amal qilishi zarur. Va nihoyat, oltinchi yo'nalish – sport jamoasi va jamiyat o'rtasidagi axloqiy munosabatlardir. Sport jamoalari sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, yoshlarga ijobiy namuna bo'lish va milliy qadriyatlarni saqlashda jamiyat oldida axloqiy mas'uliyatga egadirlar[4].

Sport faqat jismoniy sog'lomlashtirish vositasi emas, balki ma'naviy, axloqiy va estetik tarbiyaning muhim omilidir. Ayniqsa, estetik tarbiya sportchilarning tashqi ko'rinishi, harakatlarning muvozanati, o'zini tutish madaniyati, kiyinish uslubi va sahnadagi o'zini tutish shakllari orqali ifodalanadi. Sport estetikasi – bu harakatdagi go'zallik, uyg'unlik, ritm, dinamika va musiqiylikdir. Sport musobaqalari, ayniqsa badiiy gimnastika, figurali uchish, suzish, sport raqslari kabi turlarda estetik tarbiyaning barcha ko'rinishlari yaqqol namoyon bo'ladi. Bunday sport turlarida har bir harakat, har bir chiqish, hattoki sport kiyimi ham estetik qoidalar asosida tanlanadi. Bundan tashqari, estetik tarbiya sportchining ichki dunyosiga ham ta'sir ko'rsatadi. U go'zallikni nafaqat tashqi ko'rinishda, balki harakatlar muvofiqligi, raqobatdagi samimiyat, raqibga hurmat va muomala madaniyatida ham ifodalaydi. Estetik tarbiya orqali sportchi o'ziga xos shaxsiy madaniyatga ega bo'lib boradi, o'z qiyofasi, nutqi, xulqi bilan atrofdagilarga ijobiy ta'sir o'tkazadi. Ayniqsa, yoshlar orasida estetik tarbiya ularni beg'arazlik, chiroyli so'zlashish, pokiza kiyinish, o'zini madaniyatli tutish kabi fazilatlar orqali shakllantiradi. Estetik tarbiya shunchaki tashqi ko'rinish emas, balki ichki go'zallik – ya'ni ma'naviy tozalik, hissiy uyg'unlik va madaniyatli muomala shaklidir[5].

Boshqa tomondan, sportda estetik tarbiyaning to'laqonli amalga oshirilishi uchun sport etikasi normalariga qat'iy rioya qilish zarur.

Sport etikasi normalari – bu sportchilar va boshqa ishtirokchilarning xatti-harakatlarini tartibga soluvchi axloqiy me'yorlar tizimidir. Bu normalarga amal qilish sportning asl mohiyatini saqlab qolishga, sog'lom raqobatni ta'minlashga va sportchilar o'rtasida hurmatli, do'stona muhitni yaratishga xizmat qiladi. Sport etikasi normalariga rioya qilishning birinchi sharti – bu halollikdir. Sportchi raqobatda halol harakat qilishi, g'alabaga noqonuniy yoki axloqiy me'yorlarga zid vositalar bilan erishmasligi kerak. Doping vositalaridan foydalanish, raqibga ataylab zarar yetkazish, yolg'on bahonalar orqali natijani o'zgartirish – bular sport etikasi normalariga mutlaqo zid hisoblanadi. Ikkinchi sharti – bu hurmat tamoyilidir. Sportchi murabbiy, hakam, raqib va tomoshabinga nisbatan doimo hurmat bilan munosabatda bo'lishi zarur. Uchinchidan, sportchining o'zini tutish madaniyati ham sport etikasi doirasida baholanadi.

Sportchi har qanday vaziyatda muvozanatli, sabrli, madaniyatli va xolis bo'lishi kerak.

Musobaqa vaqtida yoki undan keyin tajovuzkorlik, hakam qarorlariga qo'pol e'tiroz bildirish, raqibni kamsitish kabi holatlar sport etikasi normalarining buzilishi hisoblanadi.

To'rtinchidan, sportchining jamoaviylik ruhiga sodiq bo'lishi ham muhim. U shaxsiy manfaat emas, jamoaning, sport turining va jamiyatning obro'sini o'ylab ish tutishi lozim. Beshinchidan, sport etikasi normalariga rioya qilish – bu sportchining nafaqat musobaqadagi, balki kundalik hayotidagi axloqiy fazilatlarini ham aks ettiradi. U o'zini doimo namunali tutishi, yoshlar uchun ijobiy namuna bo'lishi, omma orasida sport va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishi lozim.

Sport axloq kodeksi – bu sport sohasidagi ishtirokchilar (sportchilar, murabbiylar, hakamlar va boshqa rasmiylar) o'rtasidagi xulq-atvorni tartibga soluvchi axloqiy va me'yoriy tamoyillar majmuasidir. Sportda qatnashish faqatgina jismoniy faollikni ta'minlab qolmasdan, balki axloqiy fazilatlar, hurmat, adolat va xolislik kabi muhim qadriyatlarni ham rivojlantiradi.

Sport axloq kodeksi shu tamoyillar asosida sportni sog'lom va adolatli olib borishni nazarda tutadi.

Bu kodeks barcha sportchilarni, murabbiylarni, hakamlarni va tomoshabinlarni umumiy axloqiy qoidalarga rioya qilishga chaqiradi. Ayniqsa, sportda halollik va adolat tamoyillari eng asosiy o'rinlarni egallaydi. Sportchilar o'z o'yinlarida raqiblariga hurmat ko'rsatishi, musobaqalarda faqat halol usullar bilan ishtirok etishi kerak. Bu, shuningdek, doping vositalaridan foydalanishni taqiqlaydi. Sportda dopingdan foydalanish nafaqat sport etikasi bilan, balki jismoniy va ma'naviy jihatdan ham zararli bo'lib, sportning asosiy mohiyatiga zid keladi.

Sport axloq kodeksining yana bir muhim tamoyili – bu hurmat. Sportchi nafaqat o'yin maydonida, balki kundalik hayotda ham o'zining va boshqalarning qadr-qimmatini hurmat qilishi kerak. Bu, o'z navbatida, sportchilarning musobaqalardagi xulq-atvorini, murabbiylarga, hakamlar va tomoshabinlarga bo'lgan munosabatini o'z ichiga oladi[6]. Sportchilar o'zlarining chiqishlari orqali nafaqat sportning jismoniy jihatlarini, balki uning estetik va madaniy tomonlarini ham namoyish etadilar. Har bir sportchi o'zini o'rnak sifatida ko'rsatishi, yosh avlodga halol va madaniyatli bo'lishni o'rgatishi zarur.

Bundan tashqari, sport axloq kodeksi gender, irq yoki millatga qarab kamsitish yoki diskriminatsiyani qat'iyon rad etadi. Sportda tenglik va xolislikni ta'minlash, barcha ishtirokchilarga teng imkoniyatlar yaratish hamda jamiyatda sport orqali ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi.

Irqiyl, jinsiy va diniyl kamsitishlarga qarshi kurashish hamda o'ylin maydonida diskriminatsiyaning oldini olish kodeksning ajralmas qismlaridan biridir. Sportda etik tamoyillarga rioya qilish faqatgina o'ylin maydonida emas, balki sportchining kundalik turmushida ham o'z aksini topishi kerak. Sportchining shaxsiyl madaniyati va xulq-atvori umumiy sport axloqining bir qismi bo'lib, sportdagi ijobiy atmosferani yaratadi. Shu bilan birga, jamoaviylilik, bir-birini qo'llab-quvvatlash va o'zaro yordam kabi fazilatlar ham sport axloq kodeksining muhim qismlaridan hisoblanadi. Sportchining raqibiga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, o'z guruhining va umuman sportning obro'sini saqlashga intilishi zarur.

Fairplay tamoyillari sportning axloqiy asoslarini tashkil etadi va sportning haqiqiy mohiyatini, ya'ni raqobatni adolatli, halol va hurmatli tarzda olib borishni ta'minlaydi. Fairplay (yoki halol o'ynash) tamoyillari sportchilarga musobaqalarda o'zlariga va raqiblariga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lishni, qonunlarga va axloqiy me'yorlarga rioya qilishni talab qiladi. Bu tamoyillar, shuningdek, sportchilarni do'stona va sog'lom raqobat spiritiga undaydi, bu esa sportning asl maqsadiga erishish uchun muhimdir.

Fairplay tamoyillari sportning barcha aspektlariga ta'sir ko'rsatadi, uning ichida halollik, adolat, raqibga hurmat, o'zini tutish madaniyati va xolislik kabi muhim qadriyatlar mavjud.

Birinchi tamoyil – bu halollik va adolatdir[7]. Har bir sportchi musobaqalarda faqat o'zining qobiliyatiga tayanib g'alaba qozonishi kerak. Bunda doping yoki boshqa noqonuniyl usullar bilan yutish qabul qilinmaydi. Fairplayga rioya qilish sportchiga o'yinlarda toza va adolatli g'alaba qozonish imkonini beradi, shu bilan birga, uning sportdagi obro'sini ham mustahkamlaydi.

Ikkinchi muhim tamoyil – raqibga hurmatdir. Sportda raqibni kamsitish yoki unga zarar yetkazish nafaqat axloqiy jihatdan noto'g'ri, balki sportning maqsadiga ham ziddir. Fairplay tamoyiliga amal qilgan sportchi, musobaqa davomida raqibining muvaffaqiyatlariga hurmat ko'rsatadi va uning g'alabasini adolatli ravishda qabul qiladi[8]. Bu tamoyil nafaqat musobaqa jarayonida, balki undan tashqarida ham sportchining xulq-atvorini belgilaydi. Sportchi har doim o'zining sport maydonidagi xulq-atvori bilan yosh avlodga ijobiy misol bo'lishi kerak.

Fairplay tamoyillari, shuningdek, hakamlar va musobaqa rasmiylariga hurmatni ham talab qiladi. Hakamlar musobaqalarning adolatli va ob'ektiv o'tishini ta'minlaydi, ularning qarorlari esa sportchilarning g'alabasi va mag'lubiyatini belgilaydi. Sportchilar va rasmiylar o'rtasida hurmatli munosabatlar sportdagi sog'lom muhitni yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Fairplayga rioya qilgan sportchi hakamlarning qarorlarini e'tirof etadi va ularga hurmat bilan munosabatda bo'ladi, bu esa musobaqalarning sifatini oshiradi.

Shuningdek, sportdagi etik tamoyillarni amalga oshirish, o'zini tutish madaniyatiga ham ta'sir qiladi. Fairplay tamoyillari sportchidan o'zining faqat jismoniy holatini emas, balki ma'naviy va axloqiy holatini ham yaxshilashni talab qiladi. Sportchi o'zining xulq-atvoriga javobgar bo'lib, o'ylin maydonida ham, kundalik hayotda ham etika va axloqni saqlashi zarur. O'zini doimo hurmat bilan tutish, sabr va muvozanatni saqlash, o'zini madaniyatli tutish sportning asosiy tamoyillaridan biridir.

Bundan tashqari, Fairplay tamoyillari jinsiy, irqiy va milliy kamsitishga qarshi kurashish va tenglikni ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Sportda barcha ishtirokchilar uchun teng sharoitlar yaratish, diskriminatsiyani yo'q qilish va har qanday noxush holatlarning oldini olish

zarur. Fairplay nafaqat jismoniy sport faoliyatini, balki sportchilarning ijtimoiy mas'uliyatini, xulq-atvorini ham rivojlantiradi. Sportchining ijobiy, adolatli va hurmatli munosabatlari jamiyatda axloqiy qadriyatlarni yuksaltiradi, sog'lom turmush tarzini targ'ib qiladi[9].

Sportdagi axloqiy me'yorlarni shakllantiradi va musobaqalarda adolatli, xolis va hurmatli raqobatni ta'minlaydi. Halol o'yin tamoyillari sportchilarni faqat qonuniy va axloqiy usullar bilan g'alaba qozonishga undaydi, bu esa sportni sog'lom va adolatli qilishga xizmat qiladi. Har bir sportchi musobaqa jarayonida o'zining kuchi va imkoniyatlariga tayanib, faqat halol yo'l bilan muvaffaqiyatga erishishi kerak. Birinchi navbatda, dopingdan foydalanmaslik halol o'ynashning eng muhim tamoyillaridan biridir. Doping sportning maqsadiga ziddir va sportchilarning sog'lig'iga zarar yetkazadi. Shuningdek, doping ishlatish musobaqaning adolatli o'tishini buzadi, bu esa sportning asosiy qadriyatlarini inobatga olmaydi.

Halol o'yin tamoyillari o'yinda qatnashayotgan barcha ishtirokchilar, shu jumladan raqiblar, hakamlar va jamoa a'zolarining xatti-harakatlarini tartibga soladi. Sportchi o'z raqibini hurmat qilish, uning muvaffaqiyatlarini tan olish va o'yinda adolatli kurashish zarur. Raqibga hurmat ko'rsatish sportning maqsadiga erishish uchun muhimdir, chunki faqat sog'lom raqobat sportni rivojlantiradi. Halol o'ynash shuningdek, hakamlarning qarorlariga hurmat ko'rsatishni talab qiladi. Hakamlar musobaqalarda adolatni ta'minlash va raqobatni ob'ektiv shaklda olib borish uchun belgilangan muhim shaxslar hisoblanadi. Ularning qarorlarini e'tirof etish sportchining etikasini va professionallik darajasini ko'rsatadi. Boshqa tomondan, sportchi o'z hissiyotlarini boshqarish, o'yinda agressiv yoki kamsituvchi harakatlardan saqlanishi kerak.

O'yin davomida o'zini salobatli tutish, sabr-toqatli bo'lish va muvozanatni saqlash ham halol o'yin tamoyiliga kiradi. Bu nafaqat musobaqaning sifatini oshiradi, balki sportning ijtimoiy va axloqiy ta'sirini ham kuchaytiradi.

Halol o'yin tamoyilining yana bir muhim jihati – sportchilarning faqat o'z kuchlariga tayanib o'ynashidir. Noqonuniy vositalardan, masalan, doping yoki boshqa aldov usullaridan foydalanish, sportning obro'siga putur yetkazadi. Halol o'ynash, sportchining shaxsiy mehnatini qadrlashga yordam beradi va uning g'alabasini haqiqiy muvaffaqiyatga aylantiradi. Shu bilan birga, jamoaviy sportlarda o'zaro yordam va hamkorlik ham halol o'yin tamoyilining bir qismidir. Sportchilar o'zaro yordam ko'rsatishlari, bir-birlariga hurmat ko'rsatishlari va umumiy maqsadga erishish uchun birgalikda ishlashlari kerak. Jamoa o'yinlari o'zaro hamkorlikni talab qiladi, bu esa musobaqalarni yanada adolatli va sog'lom o'tkazish imkonini beradi.

Xulosa

Sport etikasining asosiy tamoyillari sportning adolatli, hurmatli va sog'lom rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirilgan. Bu tamoyillar nafaqat sportchilarning musobaqalarda raqobatni qanday olib borishini, balki ularning o'zlarini hayotda qanday tutishini ham belgilaydi. Sport etikasining o'zida halol o'ynash, qonunlarga rioya qilish, raqibga hurmat ko'rsatish va o'zini tutish madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Fairplay tamoyillari, ya'ni halol o'ynashning asosiy prinsiplari, sportdagi axloqning asosini tashkil etadi. Fairplay tamoyillari sportchilarni faqat o'z kuchlari bilan o'ynashga, dopingdan foydalanmaslikka va raqibga hurmat ko'rsatishga chaqiradi. Bu tamoyillar musobaqalarni adolatli o'tkazish, sportchilarni sog'lom raqobat spiritiga yo'naltirish, va umuman sportni ijtimoiy jihatdan rivojlantirishga xizmat qiladi.

Halol o'yin tamoyillari, o'z navbatida, musobaqalarda sportchilarning faqat qonuniy va axloqiy usullar bilan ishtirok etishlarini ta'minlaydi. Dopingdan foydalanmaslik, o'yinda qoidalarga rioya qilish, hakamlar va raqibga hurmat ko'rsatish – bu tamoyillar musobaqa jarayonining barcha qatnashchilari tomonidan bajarilishi lozim bo'lgan axloqiy qoidalardir.

Sportchi o'z hissiyotlarini boshqarishi, agressiv harakatlardan saqlanishi, o'zining faqat shaxsiy kuchiga tayanib o'ynashi kerak. Shuningdek, jamoaviy sportlarda o'zaro hamkorlik va bir-biriga yordam ko'rsatish halol o'yinning muhim jihatlari hisoblanadi. Sportda Fairplay tamoyillari va halol o'yin bir-birini to'ldirib, sportchilarni faqat g'alabaga erishishda emas, balki sportning haqiqiy ruhini saqlashda ham yordam beradi. Fairplay nafaqat musobaqalarda, balki sportchining kundalik hayotidagi xulq-atvorini belgilaydi. Raqibni kamsitmaslik, hakamlarni hurmat qilish va o'yindagi qoidalarga rioya qilish sportning haqiqiy mohiyatini tashkil etadi. Bu tamoyillar nafaqat sportchilarni, balki jamoalarni, murabbiylarni va boshqa ishtirokchilarni ham o'z xatti-harakatlari va axloqlariga e'tibor berishga undaydi. Sport etikasining asosiy tamoyillari, xususan Fairplay va halol o'yin, sportchilarga nafaqat o'yin maydonida, balki hayotda ham yuqori axloqiy me'yorlar asosida o'zlarini tutishlari kerakligini ta'minlaydi. Bu tamoyillar musobaqalarni adolatli, sog'lom va hurmatli tarzda o'tkazishga xizmat qiladi, sportchilarning shaxsiy yuksalishi va jamiyatdagi o'rni uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Halol o'ynash va sportdagi etik me'yorlarga rioya qilish nafaqat sportchilarga, balki butun jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa sportni yanada rivojlantiradi va obro'sini oshiradi.

REFERENCES

1. Жаҳонгиров Б. Б. Научно-технические связи Узбекистана с зарубежными странами //Бюллетень науки и практики. – 2020. – Т. 6. – №. 8. – С. 284-288.
2. Жаҳонгиров Б. Б. ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЯПОНИЯ БИЛАН ИЛМИЙ ТЕХНИКАВИЙ АЛОҚАЛАРИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. Special Issue 1. – С. 312-318.
3. Жаҳонгиров Б. Б. Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлар билан илм-фан соҳасидаги ҳамкорлик алоқалари //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 986-994.
4. Жаҳонгиров Б. Б. Ўзбекистоннинг хорижий давлатлар билан илмий–техникавий ҳамкорлиги (илмий-тадқиқот институтлари мисолида) //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 5-2. – С. 823-829.
5. Жаҳонгиров Б. Б., Турғунов Т. А. ЎЗБЕКИСТОННИНГ ОСИЁ МАМЛАКАТЛАРИ БИЛАН ИЛМИЙТЕХНИКАВИЙ АЛОҚАЛАРИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 5. – С. 1010-1021.
6. Жаҳонгиров Б. Б. Ўзбекистон фанлар академиясининг хорижий мамлакатлар билан илмий-техникавий алоқалари. ҚарДУ хабарлари Илмий-назарий, услубий журнал. Махсус сон (Ижтимоий фанлар) //ҚдрДУ хабарлари Илмий-назарий, услубий журнал. Махсус сон (Ижтимоий фанлар).-К, арши. – 2020. – С. 254-258.

7. Джахангиров Б. Б. Международные связи Узбекистана в области науки //INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS. – 2022. – Т. 1. – №. 3. – С. 15-19.
8. Жаҳонгиров Б. Б. ЎЗБЕКИСТОННИНГ ҲИНДИСТОН БИЛАН ИЛМИЙ ТЕХНИКАВИЙ АЛОҚАЛАРИ //Academic research in educational sciences. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 1058-1065.
9. Жаҳонгиров Б. Б., Бўронов А. Б. Ў. ЎЗБЕКИСТОННИНГ ХИТОЙ БИЛАН ИЛМИЙ ТЕХНИКАВИЙ АЛОҚАЛАРИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 372-379.
10. Жаҳонгиров Б. Б. Узбекистонда илм-фан ҳолати, тараққиёт йуналишлари (1980-2010 йиллар) Монография." //Монография." Qaenus media" нашриёти, Тошкент. – 2020.
11. Жаҳонгиров Б. Б. НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА С ЗАРУБЕЖНЫМИ СТРАНАМИ //Наука и образование: проблемы и тенденции развития. – 2016. – №. 1. – С. 18-20.
12. Jahongirov B. Ўзбекистон ва Туркия муносабатлари //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. C8. – С. 211-215.
13. Nurullayeva D. S. et al. ETHICAL PROBLEMS AND THEM IN THE FIELD OF NATURE SOLUTIONS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 480-486.
14. Abdikadirova N. S. et al. Football in Uzbekistan: Law, Leisure and Sociology //Psychology and education. – 2021. – Т. 58. – №. 1. – С. 1995-2002.
15. Sabirdjanovna A. N. Mechanisms of forming a system for organization of leisure of youth of modern Uzbekistan //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020. – Т. 24. – №. 6. – С. 469-476.
16. Abdikadirova N. S. Mechanisms of forming youth leisure organization. modern education systems in the usa, the eu and the post-soviet countries. – 2020.
17. Abdikadirova N. S. Existing Systems for Organizing Youth Leisure in The World //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2023. – Т. 10. – №. 2. – С. 568-572.
18. Абдикадилова Н. С. ЗАМОНАВИЙ ЖАМИЯТДА ЁШЛАРНИНГ БЎШ ВАҚТИНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШДА СПОРТНИНГ РОЛИ //Fan-Sportga. – 2020. – №. 5. – С. 54-56.
19. Abdikadirova N. THE UNIQUENESS OF THE INTELLECTUAL FREE TIME OF UZBEKISTAN'S STUDENTS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 220-228.
20. Abdikadirova N. S. ROLE OF CHESS IN ORGANIZATION OF YOUTH LEISURE //EURASIAN EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATION. – 2020. – С. 30.
21. Азамова З. Б. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАБОТЫ СЛЕДСТВЕННЫХ ОРГАНОВ ПО ПРЕСЕЧЕНИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЙ //Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2015. – №. 5. – С. 128-132.

22. Kazakov R. T. et al. MULTIMEDIA SYSTEMS AND DISTANCE LEARNING TECHNIQUES IN SPORTS SOX //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 99-105.
23. Казоков Р. Т. и др. МАМЛАКАТИМИЗ ЯНАДА ЮКСАЛИШИДА БОЛАЛАР СПОРТИНИНГ ЎРНИ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 5-11.
24. Казоков Р. Т. и др. ПЕДАГОГИКА ОЛИЙ ТАЪЛИМДА КЕЙС-СТАДИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ АСОСИДА ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЮЗАСИДАН ТАЖРИБА-СИНОВ ИШЛАРИНИНГ НАТИЖАЛАРИ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 111-115.
25. Казоков Р. Т. Кейс стади технологияларидан фойдаланиб талабаларнинг масофавий таълим технологиялари асосида педагогик маҳоратини шакллантириш //Замонавий футболни ривожлантириш тенденциялари: муаммо ва ечимлари. – Т. 11. – №. 1.
26. Казоков Р. Т., Мирзабдиллаева А. И., Мирзабдиллаева Х. И. МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАРБИЯВИЙ ТАДБИРЛАРДА МИЛЛИЙ-МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 8. – С. 29-34.
27. Казоков Р. Т. и др. ПЕДАГОГИКА ОЛИЙ ТАЪЛИМДА КЕЙС-СТАДИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ АСОСИДА ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЮЗАСИДАН ТАЖРИБА-СИНОВ ИШЛАРИНИНГ НАТИЖАЛАРИ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 111-115.
28. Kazoqov R. T., Djurabaev A. M. Kredit modul tizimi nima //Ta'limni raqamlashtirish sharoitida pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish. – 2021. – Т. 4. – №. 4. – С. 198-206.
29. Казоков Р. Т. и др. КАСБИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ //GOLDEN BRAIN. – 2024. – Т. 2. – №. 8. – С. 69-77.
30. Казоков Р. Т., Жўракўзиев О. О., Эшпўлатов С. С. СПОРТ МУАССАСАЛАРИДА ТАРБИЯВИЙ ТАДБИРЛАРДА МИЛЛИЙ-МАЪНАВИЙ ҚАДРИЯТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 13. – С. 238-248.
31. Казоков Р.Т., Бўриев Б.Ў., Абдиев Б.Ш., Джўрабаев А.М., Туропов А.Р. КУРАШ МИЛЛИЙ СПОРТ ТУРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ Йўналишлари // МИЛЛИЙ КУРАШ ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ НАЗАРИЙ-АМАЛИЙ МУАММОЛАРИ. - 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 161-163.
32. Ziyamuxamedova S. A., Kazaqov R. T., Shukurova S. S. SOME BIOCHEMICAL BLOOD RESEARCHES OF ROWERS DURING PREPRATION PERIOD AND CONTESTS //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 982-989.
33. Kazoqov R. T. QISQA MASOFAGA YUGURUVCHI SPORTCHI TALABALARNI HARAKATLANISH TEXNIKASINI BIOMEXANIK KO 'RSATKICHLARDAGI

KAMCHILIKLARNI ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA
BARTARAF ETISH HISOBIGA YUGURISH TEXNIKASI TAKOMILLASHTIRISH
//Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 11. – С. 271-279.

34. Нуруллаева Д.С. Legal status of football agents and their requirements - Web of scientist: international scientific, Research journal, volume 5, issue 10, oktober 2024 – p.11-18
35. Нуруллаева Д.С. Футбол мусобақаларида допингга қарши кураш чоралари - Fan-sportqa Ilmiy-nazariy jurnal 2025/2 –Б.70-73
36. Нуруллаева Д.С. Gender Roles and Changes in Society- International Journal of Scientific Trends- (IJST) Volume 4, Issue 2, February – 2025.-p.49-53
37. Нуруллаева Д.С. Подготовка футболистов в Узбекистане к тест системе «YO-YO». Фалсафа ва ҳуқуқ-журнал 1-. – 2025. –С.96-99.
38. Мирджамалова Н.З. “Хотин-қизлар орасида соғлом турмуш тарзини олиб боришда - жисмоний тарбия ва спортнинг рўли”. “Спортда илмий тадқиқотлар” журнал.2023.- Б.84-87.
39. Мирджамалова Н.З “Хотин-қизлар ҳаётида соғломлаштирувчи жисмоний машқларнинг аҳамияти” “Спорт ва Медицина” журнали. 06.2023.-Б.86-89
40. Мирджамалова Н.З Оздоровительная аэробика: содержание и методика.FAN-SPORTGA ILMIY-NAZARIY JURNAL 2023/3.-Б.43-46
41. Mirdjamalova N.Z.Milliy g'oya va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida maktab ta'limining o'rni. International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH»VOLUME.3/ISSUE.12./UIF:8.2/ MODERN SCIENCE.UZ-2024
42. XushvaqtoV Zohidjon Roziqovich. Sport nizolarini ko'rib chiqish va hal qilishning huquqiy asoslari. Universal journal of social sciences, philosophy and culture volume 3 ISSUE 23 ISSN 2992-8834.-B. 235
43. XushvaqtoV Zohidjon Roziqovich. Yulduzlar ortida qoldirilgan meros. Zamonaviy ta'limda fan va innovatsion tadqiqotlar jurnali <http://zamtadqiqot.uz/index.php/ZTFITJ/>.-B.42
44. Azamova. M.G'.Jamiyat tarixiy taraqqiyotida ayollarning orni Toshkent 2025.
45. Azamova. M.G'. Tabiat sohasida etika muammolari va ularni yechish yo'llari. “Modern science and Research jurnali. 2025.